ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ G. FEDERICO MANCINI ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ 11 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1984 [1]

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Στα πλαίσια της παρούσας προδικαστικής υποθέσεως, ζητείται από το Δικαστήριο η ερμηνεία του άρθρου 21 της συμβάσεως των Βρυξελλών, της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Το Δικαστήριο πρέπει να κρίνει σύμφωνα με ποια κριτήρια καθορίζεται το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο όταν, στην ίδια υπόθεση, οι διάδικοι απευθύνονται σε δύο δικαστήρια που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη μέλη. Ειδικότερα, ζητείται από το Δικαστήριο να προβεί στον ορισμό της έννοιας της εκκρεμοδικίας που διατυπώνεται στη σύμβαση και συνεπώς να επιλέξει μεταξύ δύο δυνατών ερμηνειών του άρθρου 21: της ερμηνείας που αναγνωρίζει στο άρθρο αυτό το χαρακτήρα ενιαίου κανόνα για τον ορισμό της εκκρεμοδικίας και της ερμηνείας κατά την οποία η εν λόγω διάταξη θεωρείται ως κανόνας συγκρούσεως, δηλαδή ως διάταξη που παραπέμπει στην έννομη τάξη του ενός ή του άλλου δικαστηρίου για τον εκάστοτε ορισμό της έννοιας της εκκρεμοδικίας που ισχύει για κάθε διαδικασία. Όπως είναι προφανές, η δεύτερη άποψη συνεπάγεται την ύπαρξη τόσων εννοιών εκκρεμοδικίας όσα και τα συστήματα των συμβαλλομένων κρατών.

Ο Siegfried Zelger, έμπορος, ιδιοκτήτης της ομώνυμης επιχειρήσεως με έδρα το Μόναχο (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), ενήγαγε ενώπιον του Landgericht München I τον Sebastiano Salinitri, επίσης έμπορο, κάτοικο Mascali, Ιταλία, ζητώντας να καταδικαστεί ο Salinitri να του αποδώσει το υπόλοιπο δανείου χρονολογούμενου από το 1975 και το 1976. Για να δικαιολογήσει τη διεθνή δικαιοδοσία του γερμανικού δικαστηρίου, προέβαλε ότι οι συμβαλλόμενοι είχαν συμφωνήσει προφορικά ότι τόπος εκπληρώσεως της παροχής ήταν το Μόναχο. Ο εναγόμενος αμφισβήτησε τόσο την ύπαρξη της ενοχής όσο και την ύπαρξη συμφωνίας σχετικά με τον τόπο εκπληρώσεως. Το Landgericht απέρριψε την άποψη του ενάγοντος και κήρυξε εαυτό αναρμόδιο, διότι, κατά την άποψή του, η συμφωνία συνήφθη μεν αλλά, εφόσον δεν περιβλήθηκε τον έγγραφο τύπο όπως απαιτεί το άρθρο 17 της συμβάσεως, δεν μπορεί να παρεκκλίνει από τα γενικά κριτήρια περί δικαιοδοσίας. Στη συνέχεια πάντως, το Bundesgerichtshof (στο οποίο απευθύνθηκε ο ενάγων μετά από ανεπιτυχή έφεση ενώπιον του Oberlandesgericht του Μονάχου) ανέστειλε τη διαδικασία και ζήτησε από το Δικαστήριο να κρίνει αν, βάσει των άρθρων 5, περίπτωση 1, και 17 της συμβάσεως, συμφωνία σχετικά με τον τόπο εκπληρώσεως παροχής που συνήφθη χωρίς να τηρηθεί ο τύπος που ορίζεται στο άρθρο 17 αρκεί για να καταστήσει κατά τόπο αρμόδιο το δικαστήριο του τόπου αυτού.

Με απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 1980 (Racc. 1980, σ. 89), το Δικαστήριο απάντησε ότι το πρόβλημα συνίσταται στο αν η ρήτρα με την οποία οι διάδικοι καθόρισαν τον τόπο εκπληρώσεως συμβατικής υποχρεώσεως είναι έγκυρη σύμφωνα με το εσωτερικό δίκαιο που διέπει τη σύμβαση· αν η ρήτρα είναι έγκυρη, το δικαστήριο του τόπου αυτού είναι αρμόδιο να επιληφθεί της υποθέσεως σχετικά με την εν λόγω υποχρέωση δυνάμει του άρθρου 5, περί-

1 — Μετάφραση από τα ιταλικά.

πτωση 1, ανεξάρτητα από το αν τηρήθηκαν οι τυπικές προϋποθέσεις του άρθρου 17. Επειδή η αμφισβητούμενη ρήτρα ήταν έγκυρη σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, από την απόφαση αυτή προέκυπτε ότι αρμόδιο να επιληφθεί της κύριας υποθέσεως ήταν το δικαστήριο του Μονάχου. Το Bundesgerichtshof πράγματι ανήρεσε τις διαπιστώνουσες αναρμοδιότητα αποφάσεις των κατωτέρων δικαστηρίων και ανέπεμψε σε αυτά την υπόθεση για επανεξέταση και έκδοση νέας αποφάσεως.

Η ιστορία εντούτοις δεν τελειώνει εδώ. Μετά τη διεξαγωγή νέων αποδείξεων και αφού ζήτησε τη γνώμη του ινστιτούτου συγκριτικού δικαίου του πανεπιστημίου του Μονάχου, το Landgericht κήρυξε και πάλι εαυτό αναρμόδιο, στηριζόμενο όμως τη φορά αυτή στο γεγονός ότι αγωγή με το ίδιο αντικείμενο είχε ασκηθεί (και εκκρεμούσε) ενώπιον του Tribunale της Κατάνης, όπου είχε την κατοικία του ο εναγόμενος. Σύμφωνα πράγματι με το κριτήριο της προτεραιότητας, ως αρμόδιο πρέπει να αναγνωριστεί το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο· και είναι αναμφίβολο ότι όταν η διαφορά ήχθη ενώπιον του Landgericht, το ιταλικό δικαστήριο είχε ήδη επιληφθεί της υποθέσεως, δεδομένου ότι οι αγωγές επιδόθηκαν αντίστοιχα στις 13 Ιανουαρίου 1977 και στις 23 Σεπτεμβρίου 1976.

Ο ενάγων δεν αρκέσθηκε στη νέα αυτή δυσμενή απόφαση και άσκησε έφεση, υποστηρίζοντας ότι για τον καθορισμό του αρμόδιου δικαστηρίου, κρίσιμος δεν είναι ο χρόνος της επιδόσεως του δικογράφου της αγωγής αλλά ο χρόνος της καταθέσεως του δικογράφου στο δικαστήριο. Το Oberlandgericht ανέστειλε λοιπόν τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα: «Για την επίλυση του ζητήματος ποιο δικαστήριο συμβαλλομένου κράτους έχει πρώτο επιληφθεί αγωγής (άρθρο 21 της συμβάσεως), είναι κρίσιμος ο χρόνος της καταθέσεως του δικογράφου της αγωγής *(Anhängigkeit)* ή ο χρόνος κατά τον οποίο έχει κινηθεί πλήρως η διαδικασία με την επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο *(Rechtshängigkeit)*»;

2. Η σύμβαση των Βρυξελλών προβλέπει πλειονότητα δωσιδικιών (γενική και ειδικές), έτσι ώστε είναι δυνατό να συνυπάρχουν περισσότερες διεθνείς δικαιοδοσίες και, όπως παρατηρεί η έκθεση Jenard (ΕΕ C 59, 5. 3. 1979, σ. 41), αυτό καθιστά αναγκαία τη ρύθμιση της εκκρεμοδικίας. Στη ρύθμιση αυτή προβαίνει το άρθρο 21, που ορίζει ότι τα δικαστήρια συμβαλλόμενου κράτους οφείλουν, ακόμη και αυτεπάγγελτα, να διαπιστώσουν την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας τους σχετικά με διαφορά που φέρεται ενώπιόν τους, όταν η διαφορά αυτή εκκρεμεί ήδη ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους.

Η διατύπωση της διατάξεως είναι σαφής: «Αν έχουν ασκηθεί αγωγές με το ίδιο αντικείμενο ... μεταξύ των ίδιων διαδίκων ενώπιον δικαστηρίων διάφορων συμβαλλόμενων κρατών, κάθε δικαστήριο, εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί, οφείλει ... να διαπιστώσει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του υπέρ του πρώτου».

Το πρόβλημα που θέτει το παραπέμπον δικαστήριο αναφέρεται στη φράση «κάθε δικαστήριο, εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί». Πρόκειται να κριθεί αν η προτεραιότητα την οποία υπονοεί η διατύπωση αυτή συνδέεται με την κατάθεση της αγωγής στη γραμματεία του δικαστηρίου ή με την επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο. Η αμφιβολία γεννάται από το γεγονός ότι στη γερμανική διατύπωση του άρθρου 21 γίνεται λόγος για «Anhängigkeit». Σύμφωνα με την ορολογία της γερμανικής δικονομικής θεωρίας και νομολογίας πράγματι, ο όρος αυτός δηλώνει την κατάσταση που δημιουργείται με την κατάθεση της αγωγής (που επιφέρει ορισμένες συνέπειες, όπως τη διακοπή της παραγραφής

σύμφωνα με το άρθρο 270, παράγραφος 3, του κώδικα πολιτικής δικονομίας), ενώ η κατάσταση που δημιουργείται με την επίδοση και που καθιστά αναρμόδιο το μεταγενέστερα επιληφθέν δικαστήριο αποκαλείται «Rechtshängigkeit». Κατά την άποψη του παραπέμποντος δικαστηρίου, από αυτό μπορεί να συναχθεί ότι το άρθρο 21 θέλησε να εξαρτήσει τον προσδιορισμό της χρονικής σειράς από την απλή κατάθεση του δικογράφου της αγωγής.

Το παραπέμπον δικαστήριο υποστηρίζει ότι η ερμηνεία αυτή — που, όπως είναι προφανές, εκλαμβάνει τη φράση «κάθε δικαστήριο, εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί» ως έκφραση ομοιόμορφης ρυθμίσεως — επιβεβαιώνεται εξάλλου από το άρθρο 22, πρώτη παράγραφος, που ρυθμίζει την αναστολή της διαδικασίας που εκκρεμεί ενώπιον του μεταγενέστερα επιληφθέντος δικαστηρίου, όταν η σχετική αγωγή είναι συναφής προς άλλη που έχει ασκηθεί ενώπιον δικαστηρίου διαφορετικού κράτους. Στο γερμανικό κείμενο της διατάξεως αυτής πράγματι, η μετοχή παρακειμένου «proposta» (ελληνικό κείμνεο: αν έχουν ασκηθεί αγωγές ...) αποδίδεται με τον όρο «*erhoben*» ο οποίος, στη γερμανική δικονομική ορολογία, δηλώνει την άσκηση αγωγής μέσω επιδόσεως του δικογράφου *(Zustellung)*. Από τη χρήση δύο διαφορετικών όρων — παρατηρεί το Oberlandesgericht — συνάγεται ότι οι συντάκτες της συμβάσεως, υιοθετώντας έννοιες του γερμανικού δικαίου, έκαναν δεκτούς δύο διαφορετικούς τύπους εκκρεμοδικίας: του άρθρου 21, που στηρίζεται στην κατάθεση του δικογράφου της αγωγής και του άρθρου 22, που στηρίζεται στην επίδοση της αγωγής στον αντίδικο.

3. Λέγω ευθύς εξαρχής ότι το άρθρο 21 δεν μπορεί να ερμηνευθεί όπως προτείνει το παραπέμπον δικαστήριο. Αποκλείω ιδίως ότι η διάταξη αυτή εισάγει μία έννοια της εκκρεμοδικίας που ισχύει για τα συστήματα των έξη συμβαλλόμενων κρατών και, κατά μείζονα λόγο, ότι η έννοια αυτή στηρίζεται στην ιδέα της ενάρξεως της δίκης που συμπίπτει με την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου. Αφήνω προς το παρόν κατά μέρος το προφανώς περιθωριακό επιχείρημα που αντλείται από το γερμανικό κείμενο της συμβάσεως. Ένα πρόβλημα όπως αυτό που μας απασχολεί στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να λυθεί μόνο: α) με τη διασάφισή του πώς εννοεί την εκκρεμοδικία το άρθρο 21, 6) με την εξέταση των έξη εννόμων τάξεων, για να διαπιστωθεί αν αυτές ρυθμίζουν κατά τρόπο ομοιόμορφο το θεσμό της εκκρεμοδικίας και, επομένως, αν το άρθρο 21 μπορεί να θεωρηθεί ως ενιαίος κανόνας δικαίου.

Αρχίζω συνεπώς με το σημείο α). Η έννοια της εκκρεμοδικίας συνεπάγεται αφενός, ότι της ίδιας υποθέσεως επελήφθησαν διαφορετικά δικαστήρια και, αφετέρου, ότι υπάρχει κριτήριο για να καθοριστεί ποιο από τα δύο δικαστήρια παραμένει *dominus* της δίκης. Τα κριτήρια αυτά όμως είναι εξαιρετικά ποικίλα. Στα αγγλικά δικαστήρια παραδείγματος χάριν, επιτρέπεται «να αγνοήσουν την εκκρεμοδικία υποθέσεως ενώπιον δικαιοδοτικών οργάνων άλλου κράτους »και ακόμη« να αρνηθούν κατ' εξαίρεση να προβούν στην εκδίκαση υποθέσεων και να αποφανθούν επί της ουσίας αν θεωρούν σκοπιμότερο να ασχοληθεί όργανο ... εξίσου αρμόδιο άλλου κράτους ... εφόσον αυτό είναι καλύτερα σε θέση να προβεί στην εκδίκαση της υποθέσεως και ... να εξασφαλίσει αποτελεσματικότερα την ίση μεταχείριση των διαδίκων» (6λ. έκθεση Schlosser, GU C 59, 5. 3. 1979, σ. 97). Όπως είδαμε εντούτοις, η σύμβαση των Βρυξελλών υιοθετεί το κριτήριο της προτεραιότητας, επιλύει δηλαδή το σχετικό πρόβλημα υπέρ του πρώτου επιληφθέντος δικαστηρίου. Αυτός είναι συνεπώς ο

κανόνας τον οποίο πρέπει να λάβουν υπόψη τα εθνικά δικαστήρια.

Τι σημαίνει όμως «κάθε δικαστήριο, εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί»; Η ερώτηση καθιστά αναγκαίο τον καθορισμό του χρονικού σημείου ενάρξεως της δίκης, και, προς το σκοπό αυτό υπάρχουν θεωρητικά δύο δυνατότητες: η δυνατότητα καθορισμού του χρονικού αυτού σημείου χωρίς να ληφθούν υπόψη οι πολλές ουσιαστικές και δικονομικές συνέπειες που αυτό επιφέρει σύμφωνα με τις διάφορες έννομες τάξεις, ή η δυνατότητα καθορισμού του βάσει των αποτελεσμάτων της εκκρεμοδικίας, ώστε να αποκλεισθεί το μεταγενέστερα επιληφθέν δικαστήριο.

Κατά την άποψή μου, η πρώτη δυνατότητα δεν καταλήγει πουθενά, δεδομένου ότι οδηγεί στην εισαγωγή μιας αυτόνομης και ουδέτερης έννοιας την ενάρξεως της δίκης· προς την κατεύθυνση αυτή όμως μάταια θα μπορούσαν να αναζητηθούν στη σύμβαση χρήσιμα στοιχεία. Η έννοια την οποία υποδηλώνει το άρθρο 21 αναφερόμενο σε «κάθε δικαστήριο, εκτός εκείνου που έχει πρώτο επιληφθεί» είναι αντίθετα μεταβλητή αναλόγως των αποτελεσμάτων που επιδιώκονται και για την οποία τα εθνικά δίκαια μας προσφέρουν τόσα παραδείγματα. Ας πάρουμε το γερμανικό δίκαιο. Όταν πρόκειται για τη διακοπή της παραγραφής το δίκαιο αυτό αναφέρεται στην απλή κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου· όταν πρόκειται για τον προσδιορισμό της εκκρεμοδικίας, όταν δηλαδή πρόκειται να καθοριστεί ποιο δικαστήριο παραμένει *dominus* της δίκης, σημαντική είναι η επίδοση του δικογράφου. Δύο αποτελέσματα, δύο τρόποι κατά τους οποίους νοείται το χρονικό σημείο ενάρξεως της δίκης.

Ανέφερα ότι κατά την άποψη του Oberlandesgericht, διαφορετικό συμπέρασμα μπορεί να συναχθεί από το γερμανικό κείμενο του άρθρου 21. Η διάταξη αυτή, χρησιμοποιώντας τον όρο «*anhängig*» (κατάσταση μετά την κατάθεση της αγωγής) ενώ το άρθρο 22 χρησιμοποιεί τον όρο «*erhoben*» φαίνεται ότι εισάγει αυτόνομη έννοια της ενάρξεως της δίκης. Δεν συμφωνώ με την άποψη αυτή. Νομίζω ότι οι συντάκτες της συμβάσεως δεν χρησιμοποίησαν τους δύο όρους για να υποδηλώσουν διαφορετικά πράγματα, ούτε χρησιμοποίησαν τον όρο «*anhängig*» για να επιβεβαιώσουν ότι από την άποψη της εκκρεμοδικίας, πρέπει παντού και πάντοτε να θεωρείται ότι επήλθε η έναρξη της δίκης με την κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου. Κατά των αμφιβολιών του παραπέμποντος δικαστηρίου προβάλλονται πράγματι τρεις παρατηρήσεις. Η πρώτη είναι ότι η υπάρχουσα στη γερμανική διατύπωση διάκριση δεν συναντάται στο γαλλικό, το ιταλικό και το ολλανδικό κείμενο. Η δεύτερη είναι ότι σε καμία από τις άλλες πέντε χώρες, η εκκρεμοδικία δεν συνδέεται με χρονικό σημείο προγενέστερο εκείνου κατά το οποίο ο αντίδικος λαμβάνει γνώση της υποθέσεως. Η τρίτη είναι ότι το ίδιο το γερμανικό δίκαιο εξαρτά όπως είπα την επέλευση της εκκρεμοδικίας από την επίδοση της αγωγής, αναφέρεται δε στο προγενέστερο χρονικό σημείο της καταθέσεως του δικογράφου για άλλους σκοπούς (παραδείγματος χάριν, σε ορισμένες περιπτώσεις, για τη διακοπή της παραγραφής).

4. Διαπιστώσαμε συνεπώς τι νοείται ως εκκρεμοδικία στο άρθρο 21. Περνώντας στο δεύτερο τμήμα του διαγράμματός μου, πρέπει να διερωτηθούμε αν ο κανόνας που θέτει το εν λόγω άρθρο εισάγει ομοιόμορφο δίκαιο, δηλαδή κοινό στο σύνολο των συμβαλλομένων κρατών, ή παραπέμπει στον τρόπο κατά τον οποίο ρυθμίζουν την εκκρεμοδικία οι αντίστοιχες νομοθεσίες. Όπως γνωρίζουμε, υπάρχουν και οι δύο δυνατότητες (βλ. σχετικά, όσον αφορά όλες τις νομικές έννοιες της συμβάσεως, την απόφαση της 6. 10. 1976 στην υπόθεση 12/76, Tessili κατά Dunlop, Raccolta 1976, σ. 1473)· και για την επιλογή της μιας ή της άλλης, πρέπει να προβούμε σε ανασκόπηση

των έξη εννόμων τάξεων. Είναι δυνατό να λεχθεί ότι αυτές περιλαμβάνουν μία κοινή έννοια της εκκρεμοδικίας; Ή μάλλον, είναι δυνατό να λεχθεί ότι προσδιορίζουν κατά τον ίδιο τρόπο το δικονομικά κρίσιμο χρονικό σημείο για τον καθορισμό του αρμόδιου δικαστηρίου, όταν η αγωγή ασκήθηκε σε διαφορετικά χρονικά σημεία ενώπιον διαφορετικών δικαστηρίων;

Παρατήρησα στο τέλος της παραγράφου 3 οτι οι εν λόγω έννομες τάξεις έχουν κάτι το κοινό: *καμία* δεν τοποθετεί το χρονικό αυτό σημείο στη φάση που προηγείται της επιδόσεως της αγωγής στον εναγόμενο. Σύμφωνα με το άρθρο 29 του βελγικού δικονομικού κώδικα, το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο καθορίζεται αναφορικά προς την ημερομηνία εγγραφής της υποθέσεως στο πινάκιο (πράξη, σημειωτέον, που ακολουθεί και προϋποθέτει την επίδοση της αγωγής). Στη Γερμανία, αναφέρθηκα επανειλημμένα (βλ. πάντως άρθρα 253, παράγραφος 1, και 261, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας). Στη Γαλλία, το άρθρο 100 του νέου κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει ότι «si le même litige est pendant devant deux juridictions ... également compétentes ..., la juridiction saisie en second lieu doit se dessaisir en faveur de l'autre». Επιπλέον, το άρθρο 54, ορίζει ότι, «la demande initiale» (που, βάσει του άρθρου 53, «introduit l'instance») «est formée par assignation ou par remise d'une requête conjointe au secrétariat de la juridiction». Αλλά δεν είναι η απλή και μονομερής κατάθεση του εισαγωγικού της δίκης εγγράφου στη γραμματεία του δικαστηρίου που επιφέρει εκκρεμοδικία· για να επέλθει εκκρεμοδικία — σύμφωνα με την ερμηνεία του άρθρου 100 από το γαλλικό ακυρωτικό — είναι απαραίτητη η επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο (απόφαση της 24. 4. 1981, Bulletin des arrêts de la Cour de cassation — chambres civiles, II, αριθ. 104).

Σαφέστερο είναι το ιταλικό δίκαιο: σύμφωνα με το άρθρο 39, τρίτη παράγραφος, του κώδικα πολιτικής δικονομίας, «η προτεραιότητα καθορίζεται από την επίδοση της αγωγής», ενώ καμία σχετική επίπτωση δεν έχει η εγγραφή της υποθέσεως στο πινάκιο, που πραγματοποιείται μετά την επίδοση και επιμελεία των διαδίκων. Το ίδιο ισχύει για το Λουξεμβούργο: η εκκρεμοδικία επέρχεται με την επίδοση (άρθρα 61 και 171 του κώδικα πολιτικής δικονομίας) και, όπως δέχονται το tribunal d'arrondissement του Λουξεμβούργου και το Cour supérieure de justice, δεν επηρεάζεται κατά κανένα τρόπο από την εγγραφή της υποθέσεως στο πινάκιο (αποφάσεις της 21. 11. 1957 και της 9. 11. 1964, Pasicrisie luxembourgeoise, τόμος 17, σ. 207, και τόμος 19, σ. 426). Η ολλανδική ρύθμιση δεν είναι επίσης διαφορετική. Σύμφωνα με το άρθρο 158, παράγραφος 1, του Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, η εκκρεμοδικία επέρχεται με την επίδοση της αγωγής στον εναγόμενο. Η εγγραφή στο πινάκιο, που πρέπει να διενεργηθεί το αργότερο την προηγούμενη της δικασίμου στην οποία αναφέρεται η συνημμένη στην επιδιδόμενη αγωγή κλήτευση (άρθρο 135, παράγραφος 1), δεν είναι σημαντική.

5. Παρόμοιες τάσεις συνεπώς, αλλά πάντως όχι ταυτότητα των συστημάτων. Αυτή η έλλειψη ταυτότητας — που οφείλεται κυρίως στη βελγική ρύθμιση και στην ασάφεια των γαλλικών διατάξεων — νομίζω ότι είναι το συμπέρασμα που συνάγεται από τη συγκριτική εξέταση την οποία επιχείρησα. Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, δεν είναι δυνατή η διατύπωση μιας έννοιας της εκκρεμοδικίας που να είναι κοινή και να ισχύει για όλα τα συστήματα. Υπέρ αυτού συνηγορεί άλλωστε και

η έκθεση Jenard, όπου αναφέρεται ότι η επιτροπή εμπειρογνωμόνων που προέβη στην κατάρτιση του σχεδίου συμβάσεως δεν θεώρησε «αναγκαίο να πρασδιορίσει στο κείμενο (του άρθρου 21) το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται εκκρεμοδικία» και αποφάσισε συνεπώς «να αφήσει το ζήτημα στα εθνικά δίκαια».

Το συμπέρασμα όμως στο οποίο καταλήξαμε δεν περιλαμβάνει πλήρως την απάντηση που οφείλουμε στο παραπέμπον δικαστήριο. Εφόσον διαπιστώθηκε ότι η εν λόγω διάταξη αποτελεί κανόνα συγκρούσεως, πρέπει να εξεταστεί αν *οποιαδήποτε* εθνική ρύθμιση της εκκρεμοδικίας γίνεται δεκτή σε κοινοτικό επίπεδο και συνεπώς είναι ικανή να καταστήσει ενεργό την παραπομπή που προβλέπεται στο άρθρο 21. Επιτρέψτε μου να εκφράσω την αμφιβολία μου: παραδείγματος χάριν, δεν θα θεωρούσα αποδεκτό ένα σύστημα του δεν διασφαλίζει πλήρως το δικαίωμα άμυνας. Στο δικαίωμα αυτό πράγματι, η σύμβαση αποδίδει ιδιαίτερη σημασία όταν απαριθμεί μεταξύ των προϋποθέσεων που αποκλείουν την αναγνώριση αλλοδαπών αποφάσεων το γεγονός ότι το εισαγωγικό έγγραφο της δίκης δεν έχει επιδοθεί στον ερημοδικήσαντα εναγόμενο «κανονικά και έγκαιρα ώστε να μπορεί να αμυνθεί» (άρθρο 27, περίπτωση 2).

Είμαι της γνώμης ότι η σύνδεση της εκκρεμοδικίας με διαδικαστική πράξη προγενέστερη της επιδόσεως της αγωγής συνεπάγεται τον κίνδυνο εξασθενήσεως των δυνατοτήτων άμυνας του εναγομένου από δύο απόψεις: καταρχάς διότι ο εναγόμενος, αγνοώντας ότι ενώπιον άλλου δικαστηρίου έχει ασκηθεί εναντίον του αγωγή, δεν θα μπορούσε να προβάλει έγκαιρα την ένσταση της εκκρεμοδικίας και συνεπώς να προκαλέσει σύντομα την εκδίκαση της υποθέσεως από το πρώτο επιληφθέν δικαστήριο· έπειτα, διότι η απλή κατάθεση της αγωγής από τον ενάγοντα θα τον εμπόδιζε, πριν ακόμη από την επίδοση του δικογράφου, να απευθυνθεί σε άλλο, επίσης αρμόδιο δικαστήριο. Κατά συνέπεια, το άρθρο 21 επιτρέπει αποκλειστικά λύσεις κατά τις οποίες το χρονικό σημείο επελεύσεως της εκκρεμοδικίας *δεν* προηγείται της επιδόσεως. Όπως είναι αντίθετα προφανές, η εν λόγω διάταξη δεν απαγορεύει τη μετάθεση του χρονικού αυτού σημείου σε μεταγενέστερο στάδιο (παραδείγματος χάριν, κατά την εγγραφή της υποθέσεως στο πινάκιο: άρθρο 29 του βελγικού κώδικα).

Επιπλέον, σύμφωνα, κατά την άποψή μου, προς τους σκοπούς της συμβάσεως είναι μόνο τα συστήματα που, για την άρση της συγκρούσεως μεταξύ δύο δικαστηρίων που επελήφθησαν της ίδιας υποθέσεως, υιοθετούν αυτόματο κριτήριο. Διότι η επιλογή κατά τη διακριτική ευχέρεια των ίδιων των δικαστηρίων ή των διαδίκων θα δημιουργούσε κατάσταση αβεβαιότητας και θα προκαλούσε τη συρροή περισσοτέρων αρχών *(quid iuris,* παραδείγματος χάριν, αν δύο δικαστήρια διαφορετικών κρατών διαπίστωναν αμφότερα την αρμοδιότητα ή την αναρμοδιότητά τους;)· στην αντιμετώπιση και θεραπεία αυτής ακριβώς της καταστάσεως αποβλέπει η σύμβαση με την εισαγωγή του θεσμού της εκκρεμοδικίας. Αμφιβάλλω συνεπώς αν μετά την κύρωση της συμβάσεως, οι Άγγλοι θα μπορέσουν να διατηρήσουν σε ισχύ το σύστημα στο οποίο αναφέρθηκα στην παράγραφο 3.

6. Βάσει όλων των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στο ερώτημα που υπέβαλε το Oberlandesgericht του Μονάχου με διάταξη της 22ας Ιουνίου 1983, στην υπόθεση Siegfried Zelger κατά Sebastiano Salinitri:

Το άρθρο 21 της συμβάσεως των Βρυξελλών, της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι για τον καθορισμό της προτεραιότητας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων αγωγών με το ίδιο αντικείμενο και την ίδια αιτία που έχουν ασκηθεί ενώπιον δικαστηρίων διάφορων συμβαλλόμενων κρατών μεταξύ των ίδιων διαδίκων, κρίσιμο είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται εκκρεμοδικία σύμφωνα με το δίκαιο του επιληφθέντος δικαστηρίου. Το χρονικό αυτό σημείο πάντως πρέπει να προσδιορίζεται σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια και δεν πρέπει να προηγείται της επιδόσεως του εισαγωγικού της δίκης εγγράφου στον εναγόμενο.